

Invandrarattityder till det svenska samhället

En pilotstudie

Orlando Mella

Kjerstin Hemmingsson

I nedanstående artikel redovisas en undersökning av attityder till det svenska samhället hos en grupp latinamerikanska flyktingar och en kontrollgrupp av finländska invandrare bosatta i Uppsala. Den använda metoden är den sk semantiska differentialen, ett försök att studera attityder med användande av representativa sociala symboler. Metoden har visat sig mycket användbar genom att man undviker onödigt provocerande frågor.

I pilotstudien visar sig latinamerikanerna varken särskilt positiva eller särskilt negativa till Sverige. De värderar vissa aspekter av samhället positivt som tex den svenska skolan och förskolan men visar ändå vissa anpassnings-svårigheter. Den finländska gruppen tycks ha kommit längre i sin anpassning till det svenska samhället och visar en annan helhetsbild.

Orlando Mella är doktorand vid sociologiska institutionen och Kjerstin Hemmingsson forskningspsykolog vid barn- och ungdomspsykiatriska institutionen, Akademiska sjukhuset, båda Uppsala.

Arbetet är en delrapport i projektet "Invandrarattityder till det svenska samhället", utfört vid Barn- och ungdomspsykiatriska institutionen, Uppsala universitet, under ledning av professor Max Frisk och invandrarrektor Gunilla Wrede.

BAKGRUND TILL STUDIEN

Det allmänna intrycket av invandrarernas attityder gentemot Sverige är att de är negativt inställda till svenska institutioner, känner sig särbehandlade på

arbetsmarknaden, tycker att svenskar är oförmögna att visa känslor, är kulturellt ointresserade och materialistiska. Detta intryck får man tex vid studium av intervjuer som gjorts med invandrare om deras inställning till Sverige. Utan att förneka värdet av sådana fallstudier och deras bidrag till bättre kunskap om de svårigheter invandrarna konfronteras med i sitt dagliga liv, har man dock ofta fått ett selekterat urval där bitterheten kanske är större än hos invandrare i allmänhet. Det är då svårt att kartlägga vilka aspekter av den svenska verkligheten som bland invandrare bedöms positivt eller negativt och vad som ligger bakom en sådan bedömning.

Problemen med att belysa invandrarernas attityder gör det svårt att kunna förstå de olika strategier med vilka invandraren försöker hantera de problem som den svenska verkligheten medför. Attityderna reflekterar dock sättet att konfronteras med verkligheten och studiet av dem kan därför underlätta förståelsen av invandrarverkligheten.

En grupp latinamerikanska invandrare har i denna undersökning studerats och jämförts med en grupp finländska invandrare. Båda grupperna inkluderar främst invandrare som bott här många år, som troligtvis känner till de kulturella normer som råder i samhället, som i stort sett kan språket och har en acceptabel ekonomisk situation. Då de ekonomiska resurserna för undersökningen varit begränsade, har den endast fått pilotkaraktär. Undersökningen är därför ej representativ för hela den latinamerikanska och finländska populationen i Sverige, utan får sägas illustrera vissa tendenser i attitydmönstret hos dessa grupper.

MÅLSÄTTNING

Målsättningen är att undersöka hur attitydmönstret till det svenska samhället ser ut hos en latinamerikansk resp en finländsk invandrargrupp. Detta sker genom att låta grupperna värdera olika sociala symboler, som representerar väsentliga delar av den nuvarande sociala verkligheten. Speciellt med tanke på barnens anpassning studeras bl a inställningen till skola, familj och förskola.

En ytterligare avsikt är att beskriva symbolstrukturen hos grupperna, dvs visa hur symbolerna relateras till varandra och vilka mönster som då bildas.

BESKRIVNING AV GRUPPERNA

Den latinamerikanska gruppen består av flyktingar, bosatta i Uppsala sedan flera år. De flesta kom till Sverige under åren 1974–79, är universitetsutbildade och politiskt medvetna. Av 29 latinamerikaner som ombads delta i undersökningen, erhöles svar från 23.

Majoriteten av de latinamerikaner som kommit till Sverige efter 1973 var politiska flyktingar. Statskuppen i Chile markerade början till en flyktingström då många chilenska och andra latinamerikanska medborgare tvingades gå i exil. De var välutbildade, ofta universitetsstuderande, medan ytterst få var arbetare, hantverkare eller bönder. De senare anlända flyktingarna har dock en annan bakgrund. Det politiska engagemanget liksom utbildnings- och yrkesbakgrunden tycks ha ändrat karaktär, och idag representerar de latinamerikanska flyktingarna en relativt heterogen grupp.

I allmänhet är latinamerikanarnas situation i Sverige påfrestande. Olika rapporter pekar på gruppens svårigheter att anpassa sig. Förhoppningen att vistelsen i Sverige skulle bli kortvarig ansågs av många forskare vara typisk för denna grupp av invandrare. Nya rapporter tyder dock på att vistelsen idag inte längre betraktas som en parentes i avvakten på att återvända hem.

Den finländska gruppen – här använd som kontrollgrupp – består av 17 finländska invandrare i Uppsala. De flesta har kommit till Sverige före 1970, i huvudsak av arbetsmarknadsskäl.

I linje med ovanstående bakgrund hade 3 (13%) av latinamerikanerna gymnasieutbildning och 17

(74%) universitetsutbildning. I den finländska gruppen var motsvarande siffror 3 (18%) och 2 (12%). Könsfördelningen var bland latinamerikanerna 12 män och 9 kvinnor (52 resp 39%) och bland finlän-darna 6 män och 11 kvinnor (35 resp 65%). Beträffande latinamerikanerna saknas uppgift om kön i två fall.

Av latinamerikanerna hade 65% kommit till Sverige 1974–1976, 18% 1977–1979 och 13% efter 1980. Av finlän-darna hade 76% kommit före 1980 och 24% 1974–1979.

METOD

Den semantiska differentialen

Sociala symboler representerar sociala relationer och har en affektiv mening, dvs de förmår uppväcka känslomässiga associationer. Om man mäter de reaktioner dessa symboler framkallar hos personer, mäter man även deras attityder till innehållet i symbolerna.

Ch E Osgood (1957; 1975: 45–49) hävdar att det finns tre huvuddimensioner som är gemensamma för de flesta kulturkretsar: värderingsfaktorn (evaluation), styrkefaktorn (potency) och aktivitetsfaktorn (activity). Enligt U Himmelstrand (1965: 346) utgör värderingsfaktorn den dimension man mäter med gängse attitydskalor: man registrerar gillande eller ogillande av någon given företeelse. Osgoods "semantiska differential" har som attitydmätning-metod fördelen att inte väcka ängslan eller oro hos de tillfrågade. Den förorsakar sällan avståndstagan-de, vilket skulle kunna resultera i bortfall. Genom att den inte direkt utpekar känsliga attitydområden, utan håller sig till polära skalor som inte provocerar, bedöms metoden särskilt användbar med tanke på de politiska flyktingarnas speciella situation.

Den semantiska differentialen har fått en mycket vidsträckt användning och dess popularitet beror säkerligen inte bara på dess enkelhet och lätthanterlighet utan också på det förhållandet att det är en flerdimensionell teknik. Inom ramen för invandrar-forskning har olika forskare använt sig av metoden (Derbyshire 1968, Martinez 1975 och 1976, Diaz Guerrero 1975, bl a) vid studium av tex tonåringar, attityder till sex, barnets utveckling, familjens

Tabell 1: Attitydobjekt och bipolära skalor

Attitydobjekt (symboler)	Bipolära skalor
1. Fosterlandet	1. Bra—dålig
2. Den svenska kvinnan	2. Positiv—negativ
3. Sexuell frigörelse	3. Trevlig—otrevlig
4. Den svenska polisen	4. Vänlig—grym
5. Naturen	5. God—ond
6. Den svenska skolan	6. Klok—dum
7. Religion	7. Snäll—arg
8. Den egna familjen	8. Värdefull—värdelös
9. Framtiden i Sverige	9. Hård—mjuk
10. Faderns ställning i hemmet	10. Sträng—slapphänt
11. Svenska ungdomar	11. Viljestark—viljesvag
12. Den svenska barnuppfostran	12. Stark—svag
13. Att ha bil	13. Fast—bräcklig
14. Att ha eget hus	14. Stor—liten
15. Att vara gift	15. Hög—låg
16. Arbetet i Sverige	16. Livlig—slö
17. Bostadsområdet	17. Aktiv—passiv
18. Invandraren i Sverige	18. Snabb—långsam
19. Svenska arbetskamrater	19. Stabil—labil
20. Den svenska televisionen	20. Progressiv—konservativ
	21. Enkel—komplex

struktur. I Sverige har tekniken använts bl.a. vid studium av religiösa temata (T Pettersson 1975).

För den här beskrivna studien konstruerades en lista (se *tabell 1*) med sociala symboler, vilka bedömdes representera en viktig del av den verklighet en invandrare upplever i Sverige.¹ Med hjälp av ett antal bipolära adjektivskalor har varje individ i grupperna bedömt symbolerna i en skala från plus 3

¹ Valet av symboler gjordes av en referensgrupp, bestående av latinamerikaner och svenskar vilka direkt arbetar med latinamerikanska flyktingar. Gruppen består bl.a. av hemspråkslärare, familjepedagoger, läkare, psykologer och kurator.

Tabell 2: Rangordning av symboler

Symbol	Latinamerikansk grupp		Finländsk grupp	
	värde	rang-plats	värde	rang-plats
familjen	2.14	(1)	2.50	(1)
fadern	1.58	(2)	2.09	(2)
religion	1.16	(3)	1.24	(5)
skolan	1.00	(4)	0.88	(9)
förskolan	0.90	(5)	0.23	(11)
fosterlandet	0.87	(6)	1.88	(3)
bostadsområdet	0.69	(7)	1.23	(6)
invandraren	0.68	(8)	1.01	(8)
arbete	0.65	(9)	1.05	(7)
sexuell frigörelse	0.40	(10)	0.23	(11)
framtiden	0.29	(11)	0.44	(10)
svenska ungdomar	0.27	(12)	0.19	(13)
politiken	0.23	(13)	-0.34	(14)
polisen	0.18	(14)	1.33	(4)

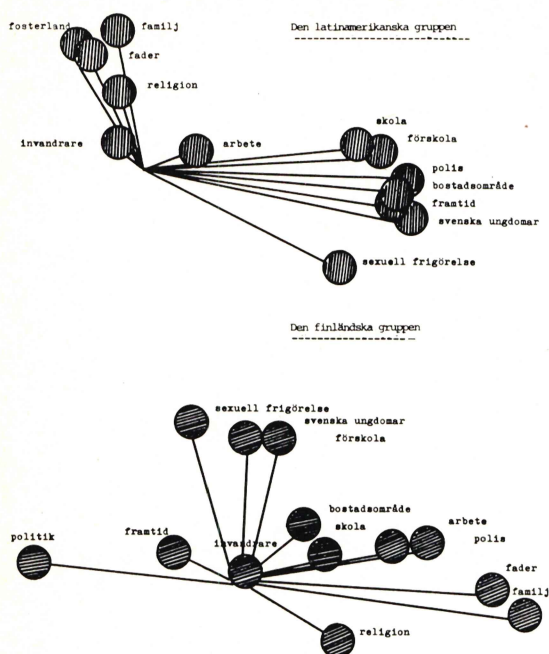
till minus 3. De symboler som studeras förutsätts ha samma innehåll och värde för två individer eller grupper när de får samma poäng på skalan. Genom att därefter bedöma symbolerna i ett strukturellt perspektiv, dvs undersöka hur varje symbol placeras och relateras till de andra i det semantiska rummet, kan man få en mer mångfacetterad bild av invandrarnas verklighet. För detta ändamål har använts faktoranalytisk metodik (Kim 1978).

DISKUSSION AV RESULTATEN

Upplevelsen av det svenska samhället

I bedömningen av det svenska samhället, här representerat av 14 olika symboler (*tabell 2*), framgår vissa skillnader mellan de två invandrargrupperna. Båda grupperna ger hög poäng åt symboler som "familj" och "fader". "Politik" och "svenska ungdomar" uppfattas mindre positivt. En skillnad mellan grupperna finns vid bedömningen av symbolen "polis", vilken placeras längst ner på rangordningsskalan hos den latinamerikanska gruppen, medan den finländska ger en mer positiv bedömning (14:e rep 4:e plats). För latinamerikanerna tycks polisen innebära ett hot, medan den finländska gruppen mer ser polisen som en trygghetssymbol.

Figur 1. Symbolstruktur hos grupperna

"Fosterlandet" placeras också olika av grupperna. Den tycks spela en viktigare roll för finlänarna (3:e plats på rangordningsskalan), medan latinamerikanerna placerar den närmast mitten.

Symbolen "svenska ungdomar" har hos båda grupperna fått en negativ placering (12:e resp 13:e plats). Svensk ungdom utgör troligen en av de viktigaste sidorna i den verklighet som invandrarna konfronteras med i sitt dagliga liv. Resultaten pekar på ett område där fördomar och potentiella konflikter lätt kan aktualiseras.

Symbolstrukturerna hos de två grupperna uppvisar också skillnader av vikt att diskutera. En grafisk framställning ges i figur 1.

Den latinamerikanska gruppens symbolstruktur kan indelas i tre faktorer (tabell 3). Den första faktorn samlade symbolerna "den svenska polisen", "svenska ungdomar", "den svenska skolan", "framtiden i Sverige", "bostadsområde", "förskolan", "skolan" och "sexuell frigörelse". Dessa samvarierade således starkt. Om tex den svenska skolan bedöms positivt, bedöms också de andra symbolerna positivt och tvärtom.

Den andra faktorn innehåller symboler som rep-

Tabell 3: Symbolstruktur hos den latinamerikanska gruppen

symboler	faktor 1	faktor 2	faktor 3
polisen	.94		
svenska ungdomar	.93		
framtiden i Sverige	.91		
bostadsområdet	.84		
förskolan	.82		
skolan	.71		
sexuell frigörelse	.63		
familjen		.81	
fosterlandet		.77	
fader		.57	
religion		.54	
invandrare			(.51)
arbetet i Sverige			.97
			.58
Förklarad varians	2.347	5.186	1.710
Total varians	0.168	0.538	0.600

resenterar primära känslreaktioner som "familjen", "fadern", "fosterlandet" och "religion". Dessa har bedömts positivt och beskriver det positiva och trygga i invandrades verklighet. En oroväckande följdfråga är vad som händer om familjen upplöses, vilket är fallet hos många latinamerikanska invandrare idag. Då försvinner den primära gruppen som representerar trygghet i en hotande yttre miljö. Att under lång tid använda sig av enbart den primära gruppen och inte kunna utveckla sociala relationer på en mer formell, sekundär nivå, innebär risk för gettobildning. Gettot karakteriseras bla av en förstärkning av primära, känslomässiga relationer och avståndet från andra typer av sociala relationer ökar.

Den tredje faktorn representeras av symbolerna "invandrare" och "arbete i Sverige". De placeras båda långt ner på rangordningsskalan. Resultatet tyder på att det i huvudsak är genom arbetet som invandrarna känner sig integrerade i det svenska samhället. Med andra svenska dimensioner av verkligheten har invandrarna litet samröre. Den låga rangordningen speglar troligen den osäkra situation invandraren har på arbetsmarknaden och kan även vara uttryck för ett negativt egenvärde.

Den finländska gruppen uppvisar en mer splittrad

Tabell 4: Symbolstruktur hos den finländska gruppen

symboler	faktor 1	faktor 2	faktor 3	faktor 4	faktor 5
sexuell frigörelse	.99				
svenska ungdomar	.77				
förskola	.58				
framtid		.92			
invandrare		.87			
arbete		.50			
skolan			.98		
politik			.64		
polis				.93	
fosterland				.51	
fader					.92
familj					.81
Förklarad varians	2.089	2.243	2.290	2.198	1.769
Total varians (prop)	0.149	0.309	0.473	0.630	0.756

symbolstruktur. I analysen tas fem med, trots att ytterligare finns. Dessa är dock av mindre intresse (tabell 4). Den första faktorn innehåller symboler som fått låg rangordning: "sexuell frigörelse", "svenska ungdomar" och "svenska förskolan". Detta kan tolkas så att en del av deras verklighet är finländsk och en del svensk, men att båda är mycket sammanblandade. Detta förorsaker naturligtvis konflikter, men innebär även social kontakt. Situationen är då mer gynnsam än för latinamerikanerna, som inte uppvisar denna konflikt men samtidigt saknar social kontakt som tecken på integrering.

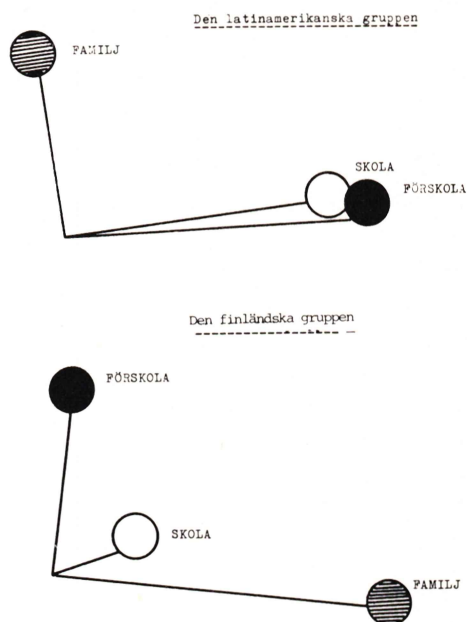
En annan faktor består av primära relationer, nämligen "familj" och "fader", om än på en lägre nivå än hos latinamerikanerna. Avståndet till övriga faktorer, där svenska symboler finns, är också mindre.

Ytterligare en faktor består av "invandrare", "arbete" och "framtiden". Denna faktor kan tyda på en positiv identifikation som invandrare i motsats till den latinamerikanska gruppen, där avståndet mellan en framtid i Sverige och deras reella liv tycks vara stor. Symbolstrukturen hos den finländska gruppen ger således en antydning om anpassning. Hur stor denna är, kan dock inte bedömas utifrån detta begränsade material.

Bland dem som arbetar med invandrarfrågor anses ofta att en positiv inställning till Sverige starkt samvarierar med ökad kännedom om det nya landets kultur, språkbehärskning och en god ekonomisk situation. Vissa forskare har dock börjat ompröva denna hypotes och menar att tillsammans med ökad kännedom om kultur, språk och även bättre ekonomisk position kan en kritisk inställning gentemot det nya samhället uppkomma (Bagley 1979, Portes et al, 1980).

Den grupp av latinamerikaner som undersökts här har bott tillräckligt länge i Sverige för att man skulle kunna finna tecken på anpassning. De har i stort sett lyckats nå en god ekonomisk standard, kan språket tillfredsställande och känner troligen de kulturella normer som råder i samhället. Resultaten visar dock att de flesta "svenska" symboler varken bedömts positivt eller negativt. Gruppen ger inte den bild av starkt negativa invandrarattityder som vanligen förmedlas genom pressen eller enskilda intervjuer. Man kan således påstå att den undersökta latinamerikanska gruppen varken är positiv eller negativ till Sverige.

Figur 2. Placering av symboler "Familj", "Skolan", "Förskolan"

Upplevelsen av den svenska förskolan och skolan

Av resultaten framgår även att den latinamerikanska gruppen bedömer skolan och förskolan högt, på 4:e resp 5:e plats vid rangordning av de 14 olika begreppen, medan dessa hos den finländska gruppen kommer först på 9:e resp 11:e plats. Dessutom tycks den latinamerikanska gruppen se skola/förskola som en enhet, medan den finländska ser dessa som mer åtskilda (*figur 2*). Den positiva bedömning av den svenska förskolan och skolan som den latinamerikanska gruppen givit, står i kontrast till den i allmänhet framförda synen att de är kritiskt inställda. Kanske beror detta på att gruppen krävt mycket information om den svenska uppfostran, vilket dock ej behöver innebära en negativ attityd.

Detta resultat skiljer sig även från andra undersökningar. Persson och Räihä (1980) redovisar tex att 77% av latinamerikanerna var missnöjda med skolväsendet. Skillnaden i undersökningarna kan bero på metodskillnader eller på att man mätt olika typ av attityder. Den här använda metoden sätter dessutom symboler i en strukturell relation till andra symboler, vilket kan vara en fördel i jämförelse med andra metoder som direkt undersökt om man är nöjd eller ej nöjd med en viss situation eller företeelse. Det är även möjligt att attityderna hos latinamerikanerna förändrats till det bättre under senare år. Dessutom kan den iakttaga skillnaden bero på att den här presenterade undersökningen använt sig av en mer selektiv, intellektuell grupp, vars attityder är allmänt positiva till utbildning.

Den finländska gruppen är mindre positiv till förskola/skola. Enligt Persson och Räihä (1980) tillämpar finländarna i större utsträckning än latinamerikanerna traditionell och auktoritär uppfostran. De kan därför anse att barnuppfostran är för fri i Sverige, vilket skulle avspeglas i bedömningen här.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att latinamerikanerna, åtminstone de intellektuella, är mer benägna att acceptera svensk barnuppfostran genom den positiva inställning man har till symboler som "skolan" och "förskolan". Detta kan ses som en början till närmande mellan denna invandrargrupp och det svenska samhället. Skolan kan således vara det område där det är möjligt att börja

minska avståndet mellan latinamerikaner och svenskar.

Anpassningen till det svenska samhället

Analysen av symbolstrukturen hos latinamerikanerna, vilken visar starkt särskiljande mellan svenska symboler och invandrarsymboler, tyder på en misslyckad anpassning till det svenska samhället. Vissa forskare anser att invandrare i moderna länder är ekonomiskt anpassade men socialt missanpassade (Bastiener & Dassetto, 1979). En sådan situation skulle betyda en permanent marginalsituation, vilket stöds av resultaten här. Andra undersökningar av latinamerikanernas situation i Sverige konstaterar liknande svårigheter (AMS 1980, 1981, Kuutmann 1981, Bosatta 1979, Persson och Räihä 1980). Samtidigt tycks det finnas en vilja till större anpassning hos gruppen genom den positiva bedömningen av skola/förskola, speciellt i de fall där familjen söker stabilitet under barnens uppväxt. Vistelsen här betraktas troligen inte längre som en parentes i avvaktan på att återvända. Detta påverkar naturligtvis inställningen till det svenska samhället och den ökade viljan till anpassning baseras i hög grad på barnens miljö, dvs skolan/förskolan. Där kan invandraren öka interaktionen med det svenska samhället. Den finländska gruppens mer blandade symbolstruktur tolkas som tecken på större anpassning till det svenska samhället. Denna olikhet i anpassning redovisas även i en studie, där 69% av finländska föräldrar uppger att de har närmare kontakt med svenskar, medan motsvarande siffra för latinamerikaner är 27% (Persson och Räihä, 1980).

SLUTORD

Genom den semantiska differentialen som undersökningsmetod har studerats attityder hos en grupp latinamerikanska flyktingar och en kontrollgrupp av finländska invandrare bosatta i Uppsala. Metoden visade sig mycket användbar i detta sammanhang, där speciella krav på enkel, icke-provocerande teknik ställs.

Latinamerikanerna tycks idag varken vara särskilt positiva eller särskilt negativa till Sverige. De värderar vissa aspekter av samhället positivt, som tex den svenska skolan och förskolan, men de visar

ändå vissa anpassningssvårigheter. Undersökningen tyder på att gruppen eftersträvar anpassning, trots upplevda skillnader i livssituationen i det nya samhället.

Den finländska gruppen tycks ha kommit längre i sin anpassning till det svenska samhället, då den uppvisar en annan helhetsbild. Denna pilotstudie av små grupper tillåter inte noggrannare analys av orsaken till skillnaderna. En viktig faktor kan dock vara skillnaden i orsak till vistelsen i Sverige. Den finländska gruppen utgör en arbetssökande grupp invandrare, som inte har någon gemensam politisk bakgrund i motsats till de latinamerikanska flyktingarna. Om än den finländska befolkningen – känd för stark inre identitet – har en klar tendens att acceptera det svenska samhället och snabbt samverka i detta samhälles värderingar, så underlättas anpassningen även av att skillnaden mellan den svenska och dettas ursprungskultur är mindre än för latinamerikanerna.

REFERENSER

- AMS Invandrarernas behov av förmedlingsservice. Studie av situationen vid arbetsförmedlingen i Kista. Förslag till försöksprojekt, 1980.
- Bagley, C., Bart, M., Wong, J.: Antecedents of scholastic success in West Indian ten-year old in London. Race, Education and Identity (eds) Verma and Bagley, London, 1979.

- Bastenier, A., Dassetto, F.: Hypotheses pour une analyse des strategies religieuses au sein du monde migratoire en Europe. Social Compass, XXVI, 1979, 1.
- Bosatta, T.: Latinamerikanska flyktingar. En explorativ studie kring deras psykiska vårdbehov, Uppsala, 1979.
- Derbyshire, R.: Adolescent identity crisis in urban Mexican American in East Los Angeles. Baltimore, 1968.
- Diaz-Guerro, R., Salas, M.: El diferencial semantico del idioma espanol. (Ed) Trillas, Mexico, 1975.
- Himmelstrand, U.: Attitydmätning och psykologiska skolor. I Sociologiska metoder, (ed) G. Karlsson, Stockholm, 1965.
- Kim, Jae-On, Mueller, C. W.: Factor Analysis. Statistical Methods and practical issues. Sage University Paper, London, 1978.
- Kuutmann, A.: Flyktingar i Uppsala. Intervjuer med latinamerikaner, kurder och östeuropéer. Bakgrund till flykten, tiden i Uppsala och Sverige. Uppsala, 1981.
- Martinez, S., Martinez, J., Olmedo, E.: Comparative study of Chicago and Anglo values using the Semantic differential technique. Journal of Chicago research, 1975.
- Martinez, J., Martinez, S., Olmedo, E., Goldman, R.: The semantic differential technique: A comparison of Chicago and Anglo high school students. Journal Cross Cultural Psychology, 1976, 7.
- Osgood, Ch. E.: The measurement of meaning. Urbana, III, 1957.
- Persson, M., Råihä, M.: Hur invandrarföräldrarnas anpassning återspeglas i deras barn. Uppsala universitet, Inst för tillämpad psykologi, 1980.
- Pettersson, T.: The retention of religious experiences, Uppsala, 1975.
- Portes, A. et al.: Assimilations or consciousness. Perceptions of USA societies among recent latinamerican immigrants. Social Forces, vol 59, 1, 1980.

FEMTE NORDISKA KONFERENSEN I UTTRYCKANDE KONST

22–24 mars Göteborg

Tema: Kultur i vård o skola

Upplysningar: Scandinaviska Institutet för Uttryckande Konst, Linnégat 23, 413 04 Göteborg, tel 031-12 62 49